

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

про розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення

у 2007 році

Система недержавного пенсійного забезпечення є складовою частиною пенсійної системи України. Її розбудова здійснюється з 2004 року на підставі Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

За цей час сформована мінімальна необхідна правова база у вигляді більш ніж 30 нормативно-правових актів.

В основу системи недержавного пенсійного забезпечення України покладено кращий світовий досвід 100-річного існування недержавних пенсійних фондів.

За рівнем регулювання та перехресного контролю за збереженням та інвестуванням пенсійних активів національна система недержавного пенсійного забезпечення належить до жорстко регульованої, що забезпечує надійність збереження пенсійних накопичень населення.

Водночас, система недержавного пенсійного забезпечення є складовою небанківського фінансового сектора економіки, а недержавні пенсійні фонди належать до інституціональних інвесторів з високим інвестиційним потенціалом.

Як складова пенсійної реформи України та фінансового сектора, недержавна накопичувальна пенсійна система суттєво залежить від динаміки та якості здійснення пенсійної реформи та основних факторів, які впливають на розвиток фінансових ринків України.

Однією з основних рис сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення є висока динаміка створення пенсійних фондів та їх інфраструктури, яка суттєво випереджає готовність роботодавців, професійних спілок та працівників брати участь у недержавному пенсійному забезпеченні.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ, ЩО ЇХ ОБСЛУГОВУЄ

Загальна кількість офіційно зареєстрованих НПФ за звітний період збільшилася на 21,5% і становить 96 недержавних пенсійних фондів. Це дещо менше, ніж у 2006 році, коли збільшення зареєстрованих НПФ склало 46,9%, але достатньо для задоволення попиту на ці послуги.

Чинне законодавство передбачає створення відкритих, корпоративних та професійних НПФ.

Найбільш активно відбувається створення відкритих НПФ, кількість яких на кінець звітного періоду склала 75, або 78,2%, корпоративні фонди складають 13,5%, професійні – 8,3%.

В той же час, 2007 рік характеризувався найбільш високою динамікою створення перш за все професійних фондів, кількість яких за рік зросла на 33%, в той час, як кількість корпоративних зросла на 30%, а відкритих – на 19%.

Початок роботи пенсійних фондів вимагає значних організаційних зусиль, тому існує певний розрив у часі між реєстрацією пенсійних фондів та початком їхньої діяльності, внаслідок цього з 96 зареєстрованих недержавних пенсійних фондів уклали угоди на обслуговування з адміністраторами та компаніями з управління активами і зберігачами 81 недержавний пенсійний фонд. Фактично розпочали роботу з формування пенсійних активів 66 недержавних пенсійних фондів. Разом з тим, кількість таких фондів за останній рік збільшилась на 50%.

За кількістю суб'єктів, які надають послуги з недержавного пенсійного забезпечення, Україна вже випередила ряд країн, які стартували значно раніше. Наприклад, в Польщі працює всього 16 фондів, в Угорщині – 21, в Чилі 80% усіх учасників зосереджено в 5 недержавних пенсійних фондах.

При цьому динаміка виходу пенсійних фондів у робочий режим у двічі перевищує динаміку створення нових пенсійних фондів, що є позитивним результатом.

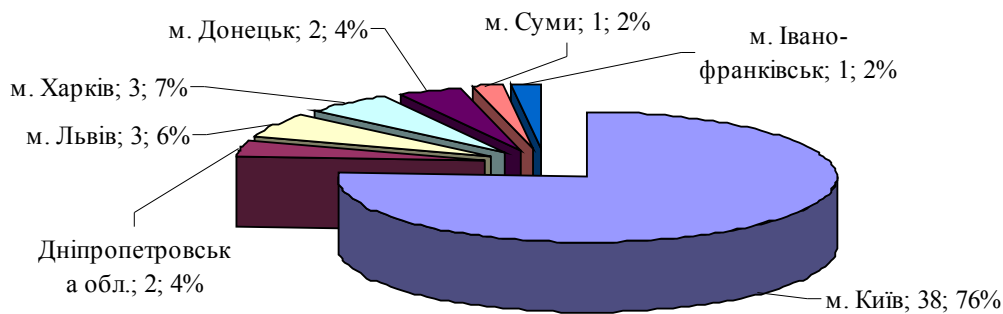
Позитивним також є поступова концентрація ринку НПФ. Кількість фондів, у яких вартість активів вже перевищує 10 млн. грн., зросла за минулий рік у три рази.

Сума активів десяти найбільших фондів за останній рік збільшилась на 115% і складає 212,1 млн. грн., або 76% від вартості активів усіх недержавних пенсійних фондів.

Ще однією особливістю створення НПФ є їх нерівномірне розміщення за територіальним принципом. У Києві зосереджено 67% усіх фондів, в той час у таких областях, як Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська до цього часу не створено жодного фонду.

Враховуючи, що діюча модель пенсійного забезпечення розглядає пенсійний фонд як юридичну особу, яка не має ні власного апарату, ні функцій, велике значення у їхній діяльності має інфраструктура, яка призначена забезпечувати роботу недержавних пенсійних фондів. До неї належать адміністратори, компанії з управління активами, банки-зберігачі.

Аналіз свідчить, що динаміка створення інфраструктури НПФ сьогодні в цілому відповідає динаміці розвитку недержавних пенсійних фондів.

***Інформація щодо кількості адміністраторів НПФ
станом на 31.12.07, які було внесено до Державного
реєстру фінансових установ***

Кількість адміністраторів, які отримали ліцензію з адміністрування недержавних пенсійних фондів, збільшилася за останній рік на 25 % і досягла 40, з яких 16 обслуговують більше, ніж один недержавний пенсійний фонд, що є нормальним явищем у системі НПЗ.

Кількість компаній з управління активами, які мають ліцензію на управління активами НПФ зросло за звітний період на 49 % і склало 342, з яких 44 вже мають договори на обслуговування активів НПФ.

Кількість банків-зберігачів збільшилася до 214, з них уклали договори на обслуговування НПФ 31 зберігач.

Резерв компаній з управління активами та банків-зберігачів, які мають ліцензії на обслуговування недержавних пенсійних фондів, значно перевищує попит на ці послуги, що дає можливість на конкурентних умовах відбирати найкращих.

Разом з тим, існує тенденція до створення засновниками пенсійних фондів дедалі більше нових і нових власних компаній з управління активами та адміністраторів, незважаючи на існування вже достатньої кількості ліцензованих суб'єктів інфраструктури.

Зростає активність роботодавців, професійних спілок щодо участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

У цілому понад 200 підприємств та установ виступили засновниками та майже 1800 вкладниками недержавних пенсійних фондів. Їхня кількість у цілому за останній рік збільшилася на 700 суб'єктів.

Найбільшу активність у цьому плані демонструють підприємства реального сектора економіки, які становлять майже 60 %.

Серед крупних підприємств, які виступили засновниками та учасниками НПФ, є ВАТ Укртелеком, ВАТ «Стирол», Державне підприємство «Укрпошта».

Серед банків - Національний банк України, Укрексімбанк. Серед об'єднань – Українська автомобільна корпорація. Серед профспілок–профспілка працівників енергетики та електротехнічної промисловості.

Разом з тим, кількість суб'єктів господарювання, що мають статус юридичної особи, складає 1 187 020, у тому числі близько 200 тисяч великих та середніх, і лише біля 2000 з них є на сьогодні засновниками та вкладниками недержавних пенсійних фондів.

Пасивну позицію щодо участі в накопичувальній пенсійній системі до цього часу займає сьогодні державний сектор економіки.

З більше, ніж 8 тисяч державних підприємств та підприємств корпоративного сектору, що перебувають під контролем держави, засновниками і вкладниками є лише близько двох десятків. Не кращий стан справ з участю в системі НПФ і підприємств комунальної форми власності.

Повільні темпи пенсійної реформи та гучні скандали минулих років на фінансових ринках України разом із сподіваннями населення на можливості Держави в забезпеченні їхніх пенсій, негативно впливають на активність населення в недержавному пенсійному забезпеченні.

У звітному періоді, не зважаючи на відсутність належного фінансування, дещо активізувалась робота державних органів влади з подолання недовіри населення до системи недержавного пенсійного забезпечення. Цьому сприяло прийняття в травні 2007 року розпорядження Уряду «Про затвердження заходів з проведення роз'яснювальної роботи з питань недержавного пенсійного забезпечення на 2007-2008 роки».

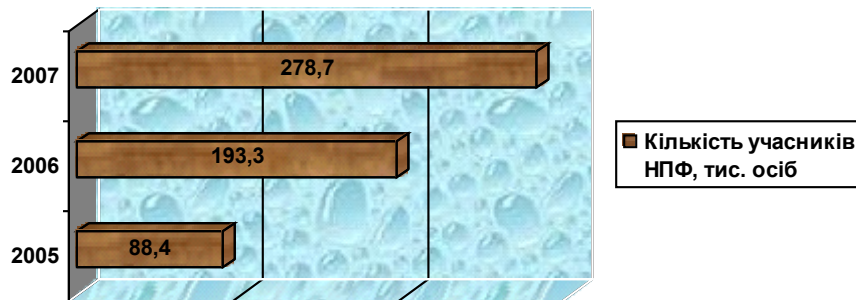
Державними регуляторами разом з Міністерством праці та соціальної політики України та Проектом «Розвиток ринку капіталу» проведено цілий ряд регіональних круглих столів, присвячених роз'ясненню діяльності недержавних пенсійних фондів в крупних промислових центрах України, орієнтованих на роботодавців, профспілки та засоби масової інформації.

Підготовлено також серію брошур, рекламних роликів та інших інформаційних матеріалів для громадськості стосовно ролі та місця НПФ у пенсійній реформі.

Підписана спільна угода між Держфінпослуг, Федераціями профспілок та роботодавців України про співпрацю в провадженні системи недержавного пенсійного забезпечення.

Вжиті заходи сприяли певній активізації населення в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Так, темпи росту кількості учасників НПФ за останній рік збільшилися на 44,1%, а їхня кількість- з 193,3 до 278,7 тис.осіб.

Динаміка росту кількості учасників НПФ

Розподіл учасників НПФ за віком

За віком розподіл учасників виглядає таким чином :

Назва	Од. виміру	Станом на 31.12.06	Станом на 31.12.07	Зміни за період, %
Пенсійні контракти:				
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, у тому числі:	шт.	41527	55938	+34,7
Відкриті НПФ	шт.	32838	45463	+38,4
Корпоративні НПФ	шт.	8650	9879	+14,2
Професійні	шт.	39	596	+1428,2
Вкладники системи недержавного пенсійного забезпечення:				
Загальна кількість вкладників НПФ, у тому числі:	осіб	29473	42315	+43,6
юридичних осіб	осіб	1098	1764	+60,7
фізичних осіб, у тому числі:	осіб	28375	40551	+42,9
віком до 20 років	осіб	1862	3764	+102,1
від 20 до 50 років	осіб	17643	25489	+44,5
більше 50 років	осіб	8870	11298	+27,4
Учасники системи недержавного пенсійного забезпечення:				
Загальна кількість учасників НПФ, у тому числі:	чол	193335	278687	44,1
Учасники відкритих НПФ:	чол.	160518 (83,0%)	244182 (87,6%)	52,1
Жінки:	чол.	84966 (43,9%)	122184 (43,8%)	43,8

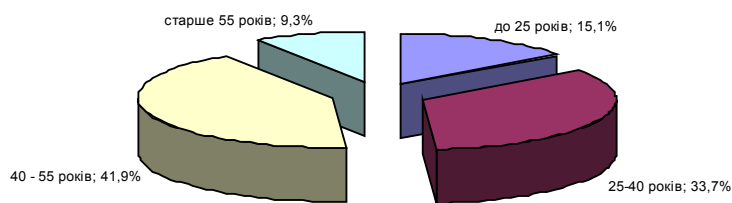
Віком до 25 років	чол.	14326 (7,4%)	21726 (7,8%)	51,7
Віком від 25 до 40	чол.	29508/ 15,3%	39992/ 14,4%	35,5
Віком від 40 до 55	чол.	31790 (16,4%)	46246 (16,6%)	45,5
Віком від 55	чол.	9342 (4,8%)	14220 (5,1%)	52,2
Чоловіки:	чол.	75552 (39,1%)	121998 (43,8;%)	61,5
Віком до 25 років	чол.	9888 (5,1%)	16821 (6,0%)	70,1
Віком від 25 до 40	чол.	27419 (14,2%)	40956 (14,7%)	49,4
Віком від 40 до 55	чол.	33700 (17,4%)	55393 (19,9%)	64,4
Віком від 55	чол.	4545 (2,4%)	8828 (3,2%)	94,2
Учасники корпоративних НПФ	чол.	13506 (7,0%)	13183 (4,7%)	-2,4
Жінки:	чол.	5147 (2,7%)	5308 (1,9%)	+3,1
Віком до 25 років	чол.	425 (0,2%)	538 (0,2%)	+26,6
Віком від 25 до 40	чол.	2074 (1,1%)	2198 (0,8%)	+6
Віком від 40 до 55	чол.	2422 (1,3%)	2322 (0,8%)	-4,1
Віком від 55	чол.	226 (0,1%)	250 (0,1%)	+10,6
Чоловіки:	чол.	8359 (4,3%)	7875 (2,8%)	-5,8
Віком до 25 років	чол.	908 (0,5%)	933 (0,3%)	+2,8
Віком від 25 до 40	чол.	3266 (1,7%)	3037 (1,1%)	-7
Віком від 40 до 55	чол.	3685 (1,9%)	2987 (1,1%)	-18,9
Віком від 55	чол.	500 (0,3%)	918 (0,3%)	+83,6
Учасники професійних НПФ	чол.	19311 10,0%	21322 7,7%	+10,4
Жінки:	чол.	5929 (3,1%)	6651 (2,4%)	+12,2

Віком до 25 років	чол.	486 (0,3%)	605 (0,2%)	+24,5
Віком від 25 до 40	чол.	2402 (1,2%)	2090 (0,7%)	-13
Віком від 40 до 55	чол.	2567 (1,3%)	3259 (1,2%)	+27
Віком від 55	чол.	474 (0,2%)	697 (0,3%)	+47
Чоловіки:	чол.	13382 (6,9%)	14671 (5,3%)	+9,6
Віком до 25 років	чол.	1333 (0,7%)	1476 (0,5%)	+10,7
Віком від 25 до 40	чол.	5024 (2,6%)	5628 (2,0%)	+12
Віком від 40 до 55	чол.	6472 (3,3%)	6696 (2,4%)	+3,5
Віком від 55	чол.	553 (0,3%)	871 (0,3%)	+57,5
Кількість учасників НПФ, за яких відповідно до укладених на їх користь пенсійних контрактів фактично сплачено внески	чол.	141216	152130	+7,7
Кількість учасників, за яких згідно укладених на їх користь пенсійних контрактів тимчасово припинено сплату пенсійних внесків	чол.	13022	33644	+158,4
Чисельність учасників, які отримують пенсію на визначений строк	чол.	1760	1580	-10,2
Чисельність учасників, які отримали одноразові пенсійні виплати	чол.	2020	3859	+91,0
Кількість учасників, які вибули внаслідок:	чол.	3750	7204	+92,1
- передачі коштів страховику відповідно до укладеного договору страхування довічної пенсії		0	2	-
- передачі коштів банку відповідно до укладеного учасником фонду договору про		0	0	0

відкриття пенсійного депозитного рахунку				
- повного виконання зобов'язань пенсійним фондом щодо здійснення пенсійних виплат учаснику		756	2097	+177,4
- передачі коштів іншому пенсійному фонду		1514	3086	+103,8
- смерті учасника фонду		92	150	+63,0
- з інших причин		1388	1872	+34,9

Як і в попередні роки, серед учасників НПФ більшість складали особи віком від 40 до 55 років – 41,9% (2005р. – 44,2%, 2006р. - 43%).

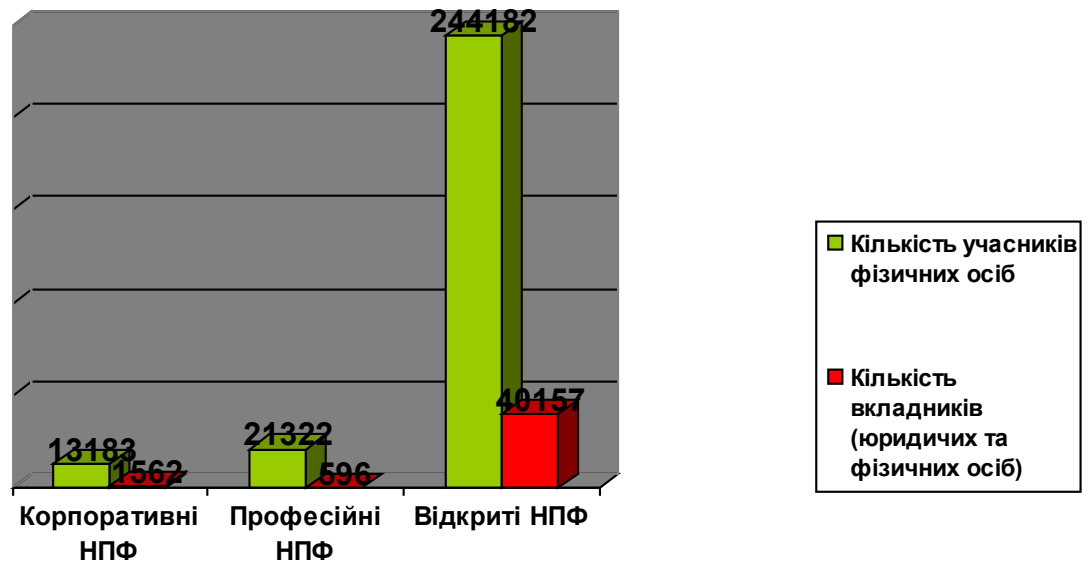
Разом з тим слід відзначити зменшення частки вікової групи старше 55 років – 9,3% (13,3% у 2005 році) та зростання частки учасників НПФ віком до 25 років – 15,1% (8% у 2005 році, 14% у 2006), що можна розцінювати як прояв підвищення довіри людей до системи недержавного пенсійного забезпечення перспективного для НПФ віку.

Розподіл учасників НПФ за віком

У цілому структура учасників за віковою ознакою в основному відображає структуру за віком працівників на підприємствах, які виступають засновниками та вкладниками пенсійних фондів. Саме це пояснює ситуацію, коли вік половини учасників пенсійних систем перевищує 40 років, що не дає можливості їм до виходу на пенсію забезпечити суттєві пенсійні накопичення.

Найбільша кількість учасників пенсійних фондів зосереджена сьогодні у відкритих НПФ (244 тис осіб, або 87,6% від загальної кількості учасників). Найменша кількість учасників зосереджена в корпоративних НПФ (13 тис осіб, або 4,7%).

Кількість учасників та вкладників НПФ на кінець 2007 року

При цьому, за останній рік кількість учасників відкритих НПФ збільшилася на 52,1%, в той час як у професійних НПФ – на 10,4%, а в корпоративних зменшилася на 2,4%.

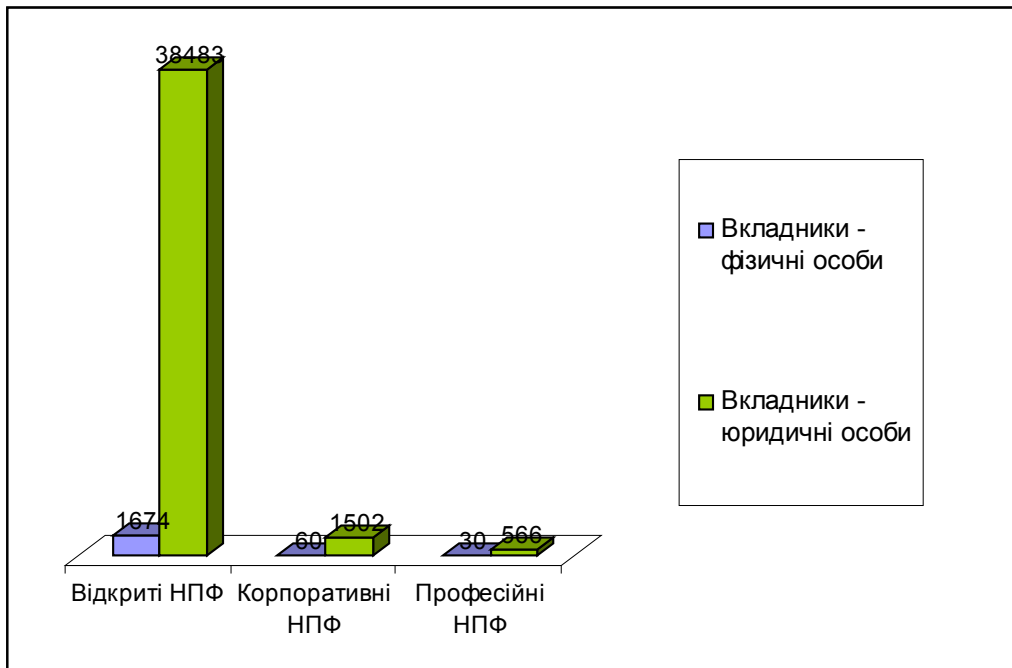
Така тенденція пов'язана з більшою гнучкістю відкритих фондів для учасника щодо можливості входу і виходу з цих фондів. Фізичне зменшення кількості учасників корпоративних фондів пов'язане із звільненням працівників із підприємств, що призводить до автоматичного їх вибуття з корпоративних фондів відповідно до законодавства і переходу в більшості своєї до відкритих НПФ.

Укладання пенсійних контрактів

Аналіз укладених адміністраторами недержавних пенсійних фондів контрактів з вкладниками свідчить, по-перше, про їх збільшення за останній рік майже на третину, по-друге, про нерівномірну динаміку їх збільшення в професійних, корпоративних та відкритих фондах.

Найбільш високий приріст нових контрактів забезпечено в професійних недержавних пенсійних фондах. У той же час, найменша кількість контрактів у 2007 році укладена вкладниками корпоративних недержавних пенсійних фондів.

Найбільша кількість контрактів укладається з вкладниками відкритих НПФ, які складають 81,3% від загальної кількості укладених контрактів.

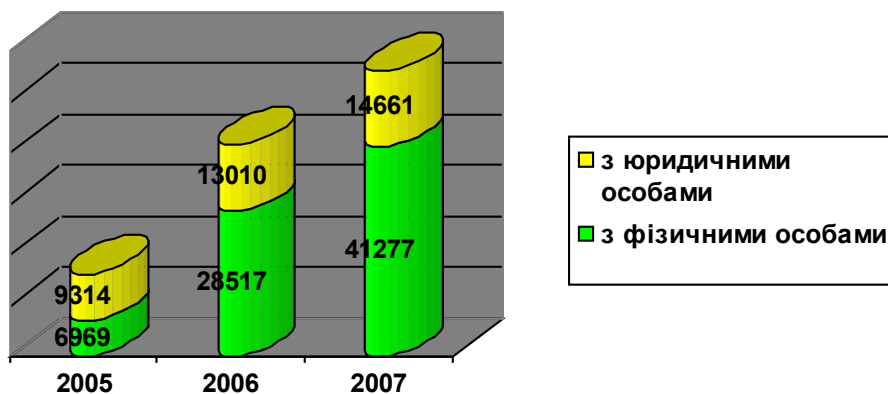

Кількість вкладників НПФ за видами НПФ станом на 31.12.07

Із загальної кількості 55,9 тисяч пенсійних контрактів, 14,6 тисяч укладено з юридичними особами та 41,3 – з фізичними особами.

При цьому, якщо кількість контрактів з юридичними особами за останній рік збільшилась лише на 12,7%, то з фізичними – на 44,7%. Тобто, основним стимулом участі населення у недержавному пенсійному забезпеченні є рішення керівників підприємств про залучення трудових колективів до пенсійних програм. Розуміння безпосередньо населенням необхідності створення пенсійних накопичень за власний кошт до цього часу ще відчувається слабо, не зважаючи на суттєве зростання своїх доходів та заробітної плати, яка за останній рік збільшилась на 29%.

Але і роботодавці ще повільно включаються в програми недержавного пенсійного забезпечення, особливо – державні підприємства.

Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів

У цьому плані дуже важливо, щоб Держава, як власник суб'єктів господарювання стала прикладом реалізації пенсійної реформи шляхом спонукання керівників-менеджерів державного сектора економіки виступати засновниками та вкладниками НПФ.

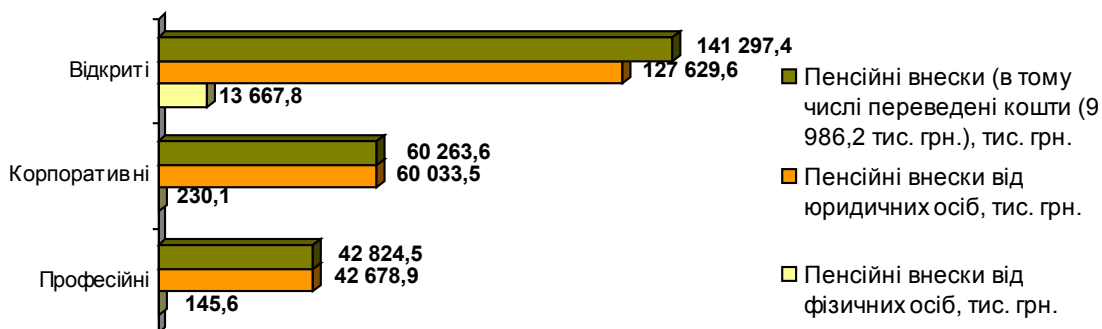
Сплата пенсійних внесків

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є сплачені пенсійні внески.

Аналізуючи динаміку сплачених пенсійних внесків за 2006-2007 роки слід зазначити, що надходження пенсійних внесків за минулий рік збільшилось більш ніж у двічі і на кінець 2007 року становило 234,4 млн. грн.

Найбільш високими темпами зростали у звітному періоді внески у відкриті пенсійні фонди. Найнижчою була їхня динаміка в корпоративних НПФ.

Надходження пенсійних внесків від юридичних осіб за минулий рік у цілому зросли майже вдвічі (для відкритих НПФ цей приріст становить 113,8%, для корпоративних – 79,2%, та 99 % - для професійних НПФ). В той же час, надходження пенсійних внесків від фізичних осіб зросло лише для відкритих НПФ (на 170,6%).

Структура внесків по видах фондів

Середній сукупний пенсійний внесок з розрахунку на одного учасника НПФ за 2007 рік склав 434 грн. і збільшився проти аналогічного показника 2006 року на 7% при збільшенні середньої заробітної плати на 29%.

Найбільш високого значення він має в корпоративних фондах, де досяг 2026 грн. У професійних фондах біля 1000 грн.

Водночас, найбільш висока динаміка приросту щорічного пенсійного внеску була у відкритих фондах, де перевищувала за динамікою приросту щорічний внесок у корпоративних фондах у три рази. У професійних фондах - у два рази.

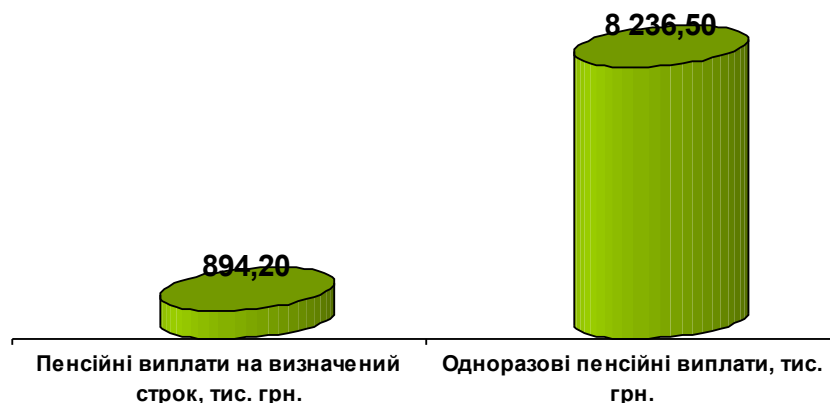
У цілому, разом із інвестиційним доходом, пенсійні накопичення в розрахунку на одного учасника НПФ склали на кінець звітного періоду 999 грн. і збільшилися проти минулого року на 50,8 % (проти 662 грн. станом на початок року).

Виплати з недержавних пенсійних фондів

Разом з пенсійними внесками протягом звітного періоду здійснювалися і пенсійні виплати, які в цілому склали 9,1 млн. грн., збільшившись проти 2006 року на 129%. Серед них, одноразові виплати склали 8,2 млн. грн. пенсійні виплати на визначений строк – 894 тис. грн.

Чисельність учасників, які отримують пенсію на визначений строк складає 1580, що в 176 разів менше загальної кількості учасників.

На сьогодні динаміка виплат у 13 разів відстає від динаміки пенсійних надходжень, що не вимагає негайного розмежування портфелів пенсійних фондів, окремо розрахованих для учасників пенсійних фондів які ще не вийшли на пенсію та пенсіонерів, що залишили свої пенсійні накопичення на особистих рахунках НПФ.

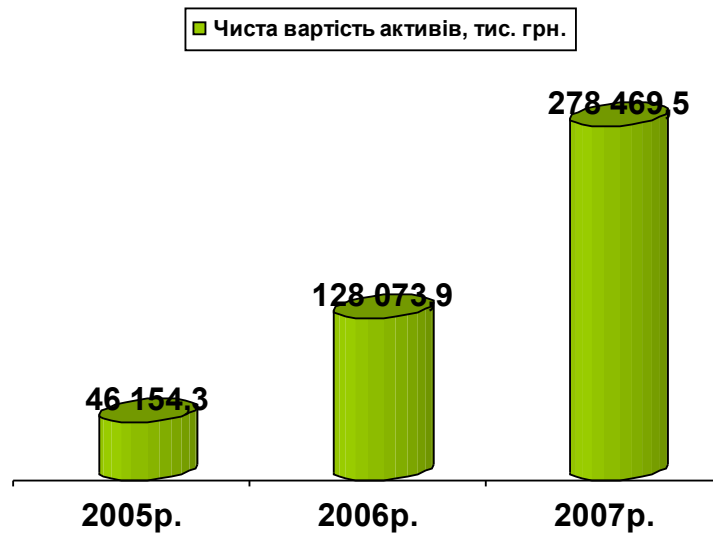

*Виплати в системі недержавного пенсійного забезпечення
станом на 31.12.07*

ІНВЕСТИВАННЯ АКТИВІВ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Сумарна вартість активів НПФ збільшилася з 137,4 до 280,6 млн.грн, або на 104%, в тому числі чиста вартість активів зросла на 117%, збільшившись з 128 млн. грн. до 278 млн.грн. Якщо порівняти з іншими ринками фінансових

послуг, то динаміка зростання активів НПФ була найвищою. Вартість активів, які інвестовані, зросла за рік на 146,2 млн.грн. (116,9 %) і склала 271,3 млн.грн

Динаміка активів недержавних пенсійних фондів за 2005 - 2007 рр.

За період існування пенсійних фондів загальна вартість інвестиційного доходу склала 68 млн.грн., або 29% від суми сплачених внесків і зросла у звітному періоді на 191,6%.

Середня дохідність активів недержавних пенсійних фондів у звітному періоді була на рівні 16%. В той же час, 65% працюючих фондів забезпечили дохідність вище рівня інфляції, 35% НПФ забезпечили дохідність активів нижче рівня інфляції. Як правило, це фонди, які нещодавно розпочали свою роботу яких (13%) була нижче рівня інфляції.

В той же час фонди, які мали час для накопичення внесків, достатніх для диверсифікації своїх активів у різні фінансові інструменти, забезпечили дохідність активів, що перевищує рівень інфляції.

Найбільший рівень дохідності, досягнутий НПФ у минулому році, склав 42%.

Виходячи з інвестиційних декларацій, недержавні пенсійні фонди застосовують різну інвестиційну політику, що дало можливість населенню вибирати недержавні пенсійні фонди як із консервативною, так і з агресивною інвестиційною політикою.

За оцінкою Держфінпослуг, до фондів з агресивною політикою належать недержавні пенсійні фонди, які тримали у своєму портфелі більше 20% активів

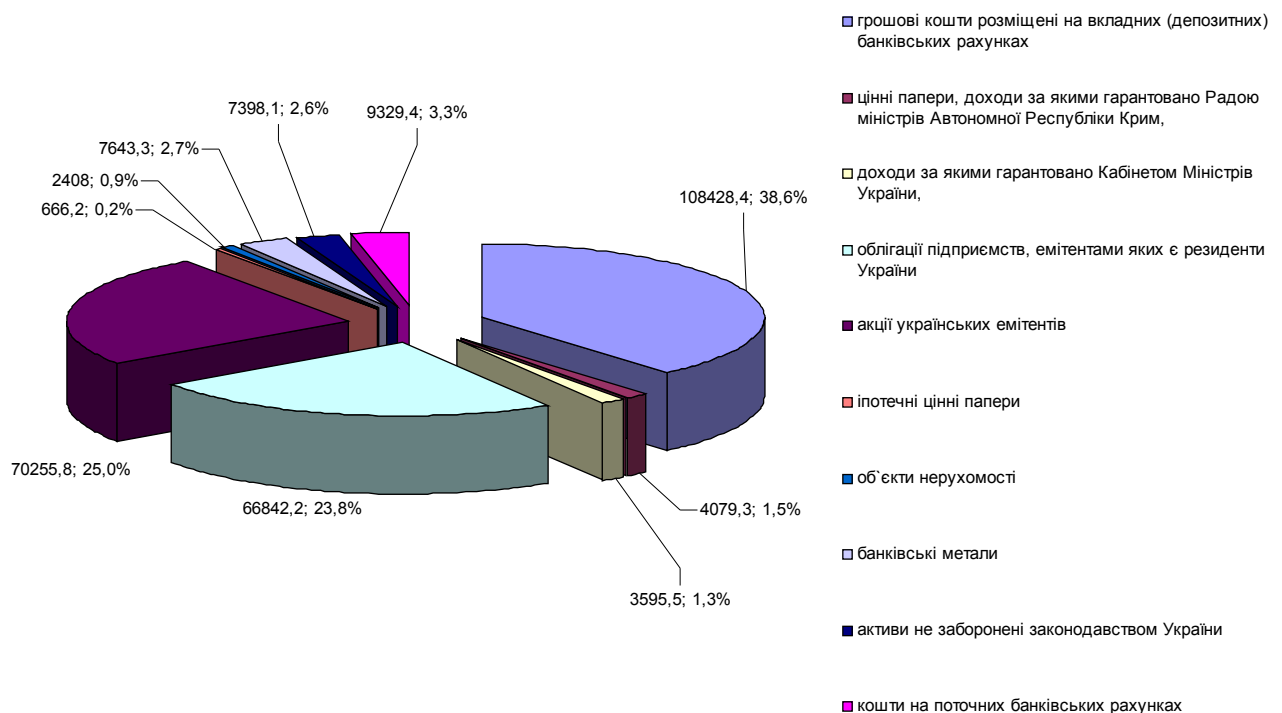
у вигляді акцій. Вони склали на кінець звітного періоду 38% від кількості НПФ, що розпочали роботу по формуванню активів.

Зниження ризиків пенсійних фондів у відповідності до Закону забезпечується шляхом диверсифікації на законодавчо встановлений рівень їх активів. З 66 діючих фондів на кінець звітного періоду було забезпечено вимоги законодавства щодо диверсифікації своїх активів 51 НПФ.

15 недержавних пенсійних фондів на кінець звітного періоду ще не привели власні інвестиційні програми до вимог законодавства, в тому числі 8 з них в установлений законом строк змушені були звернутися до ДКЦПФР із проханням продовжити термін диверсифікації.

Як правило, неможливість забезпечити вимоги щодо диверсифікації активів пов'язана з низькою активністю пенсійних фондів щодо отримання пенсійних внесків і, як наслідок, малою сумою накопичень. Крім того, забезпеченню диверсифікації заважає і недостатня кількість фінансових інструментів інвестиційного класу, які мають право придбавати пенсійні фонди.

У цілому структура консолідованого портфеля недержавних пенсійних фондів та напрямки інвестицій його активів має такий вигляд:

Структура консолідованого портфелю інвестованих на 31.12.07 пенсійних коштів

У загальній структурі інвестиційного портфеля НПФ активи розподіляються таким чином:

Частка корпоративних облігацій у абсолютному виразі збільшилася з 53700 до 66842 грн., але при цьому їх частка у консолідованому портфелі зменшилася з 41% до 24%. При цьому термін погашення по облігаціях визначений в межах від 09.01.2008 до 11.12.2015;

- 38,6%, або 108 428,4 тис.грн. розміщено на банківських депозитах (в одному чи декількох банках). При цьому мінімальна ставка за депозитами становить 7,0% а максимальна – 17,1% .

Таким чином, переважна частина пенсійних активів поки що залишається на банківських депозитних вкладах. При цьому їх частка за останній рік збільшилася з 35,8 до 38,6%, середня ставка за депозитними вкладами була нижче рівня інфляції (13% і 16,6%).

Біля 80% депозитних вкладів розміщено строком від 1 до 3 років. Інші – до одного року.

Особливістю національного консолідованого портфеля є низький рівень інвестування пенсійних активів у державні боргові цінні папери. При цьому частка цих інвестицій за останній рік зменшилася з 1,6% до 1,3% при максимально можливому рівні – 40%.

Для порівняння, в Угорщині, в період становлення недержавних пенсійних фондів частка державних цінних паперів складала близько 70%, в Болгарії, Польщі та ряді інших країн Східної Європи – близько 50%, що посилює довіру населення до НПФ в період їх становлення.

Така ситуація в Україні пов'язана з тим, що державні цінні папери не орієнтовані на інституціональних інвесторів, маючи рівень доходності значно нижче рівня інфляції.

Починаючи з 2007 року в портфелях деяких НПФ з'явилися іпотечні цінні папери, але їх частка в цілому складає менше 0,2% при максимально можливому рівні – 40%. Це пов'язано з повільним процесом сек'ютеризації іпотечних зобов'язань.

Зовсім відсутні в портфелях НПФ цінні папери нерезидентів України, що пов'язано з неприйнятною для портфельних інвесторів практикою отримання дозволів НБУ на придбання валюти.

У 2007 році проти 2006 року в консолідованому портфелі НПФ у 4,4 рази збільшилася частка акцій українських емітентів. І хоч вона ще не досягла максимально можливого рівня, але в умовах дрібного, нестабільного, малоліквідного національного фондового ринку, це суттєво збільшує інвестиційні ризики.

При можливому ліміті у 10%, частка банківських металів у консолідованому портфелі НПФ склала 2,7%, зменшившись у абсолютному

виразі майже у два рази, що не зрозуміло в умовах надійності і достатньо високої дохідності цього інструменту.

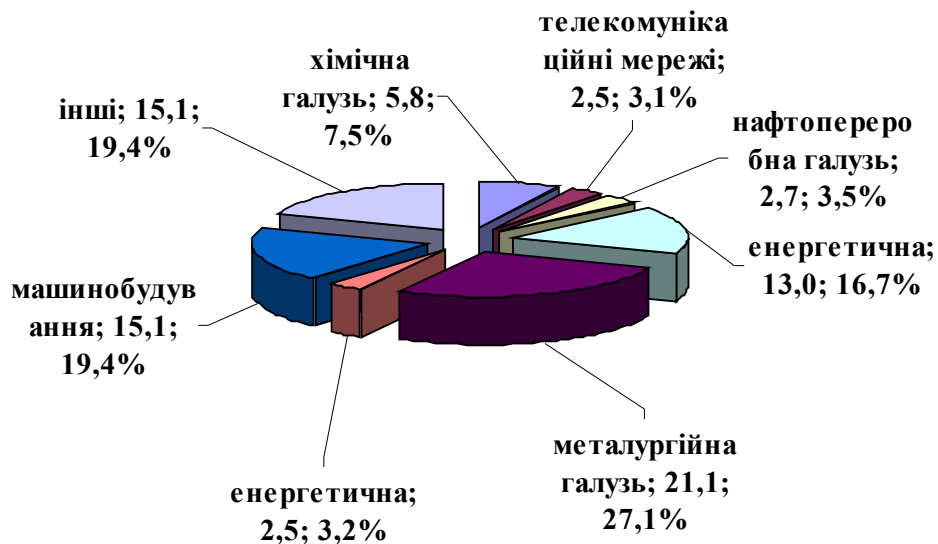
Зазначені тенденції свідчать про збільшення ризиків інвестиційної діяльності НПФ і пояснюються трьома причинами:

по-перше, необхідністю забезпечити дохідність від інвестицій на рівні вище інфляції, яка в минулому і цьому році є достатньо високою;

по-друге, відсутністю достатньої кількості привабливих фінансових інструментів, гарантованих державою з дохідністю, яка б захищала вкладені пенсійні внески від інфляції;

по-третє, створенням штучних перешкод на шляху залучення НПФ високоліквідних і достатньо надійних цінних паперів іноземних емітентів.

Структура інвестицій активів НПФ у галузі економіки має такий вигляд:

Структура інвестицій в акції українських емітентів за галузями станом на 31.12.07

Найбільша частка інвестицій припадає на металургійну галузь, хоча і частка знизилася з 40 до 30%, а також у машинобудування, де ситуація за останні два роки майже незмінна.

Достатньо висока частка інвестицій припадає також і на енергетичну та хімічну галузі та торгівлю.

У цілому сукупний дохід від інвестування пенсійних активів збільшився з 9,7 млн. у 2005 році до 68 млн. грн.(або на 600%) на кінець 2007 року при зростанні пенсійних внесків за цей період з 36 до 234,4 млн.грн. (550%) грн.

Слід зазначити, що чинне законодавство дає можливість НПФ застосовувати різні методики обрахунку якісних показників своєї роботи. При

цьому застосування пенсійними фондами різних методик розрахунку прибутку та чистої вартості одиниці пенсійних внесків заважає населенню об'єктивно орієнтуватися в якості управління пенсійними фондами.

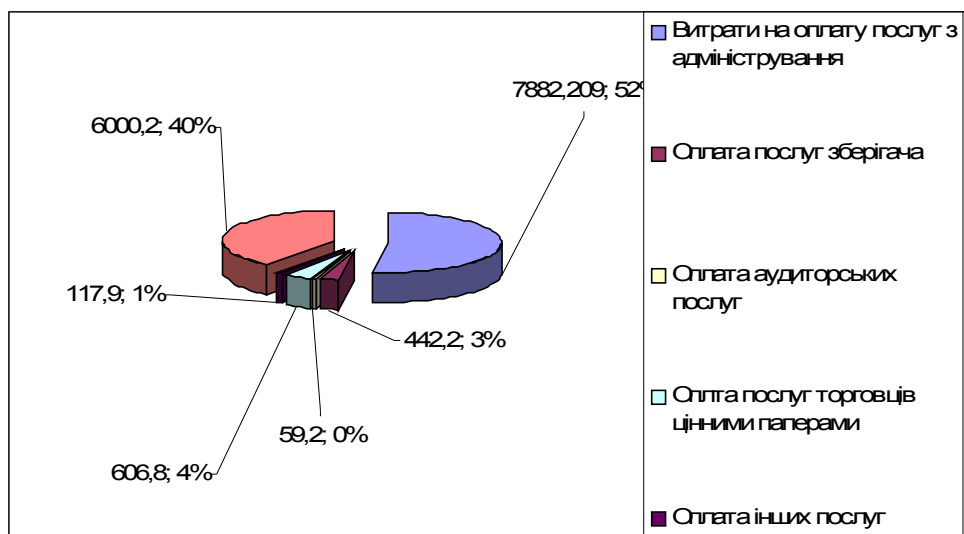
Тому державні регулятори працюють над уніфікацією відповідних методик, що зокрема вимагає і внесення відповідних змін до чинного законодавства.

ВИТРАТИ, ЩО ВІДШКОДОВУЮТЬСЯ ЗА РАХУНОК ПЕНСІЙНИХ АКТИВІВ

За звітний період сумарні витрати пенсійних фондів збільшилися з 6 до 15 млн.грн., що пояснюється як збільшенням кількості працюючих недержавних пенсійних фондів, так і обсягами робіт з обслуговування учасників та їхніх вкладів.

За рахунок пенсійних коштів покривається оплата послуг з адміністрування пенсійного фонду, управління його активами, а також відшкодовуються витрати послуг зберігача, аудиторські послуги, послуги торговців цінними паперами.

Структура цих витрат має такий вигляд:

Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних коштів.

За останній рік витрати зросли на 149%, і в цілому за час існування пенсійних фондів склали 15 129 тис. грн., в тому числі, у 2007 році – 9044,4 тис.грн. Але в той же час вони залишаються в межах встановлених нормативів.

Найбільші витрати припадають на оплату послуг з адміністрування і складають 52,1% від загального обсягу витрат.

Винагорода з надання послуг з управління активами пенсійного фонду складає 6 млн.20 тис грн. або 39,7%

Оплата послуг зберігача 444,2 тис.грн., або 2,9% .

Оплата аудиторських послуг – 59,2 тис.грн., або 0,4.

Оплата послуг торговців цінними паперами – 606,8 тис.грн, або 4%.

Оплата інших послуг – 117,9 тис.грн., або 0,8%.

Якщо порівняти частку витрат, що відшкодовуються за рахунок коштів пенсійних фондів до загальної вартості активів пенсійних фондів, то вона збільшилась проти минулого року з 4,4% до 5,4%.

Залишаючись відносно великими у процентному відношенні до активів НПФ, ці витрати є невеликими в абсолютному значенні відносно витрат з обслуговування пенсійних фондів в інших країнах світу, що пояснюється невеликими обсягами активів недержавних пенсійних фондів в Україні та операцій з ними.

З часом, зі зростанням пенсійних активів, частка витрат на обслуговування пенсійних фондів відносно вартості пенсійних активів, повинна стабілізуватися, а в майбутньому і зменшуватися.

Найбільші витрати характерні для пенсійних фондів, які перебувають на початковій стадії розвитку, що пояснюється витратами на організацію їх роботи.

Частину витрат при цьому беруть на себе засновники НПФ.

РЕЗУЛЬТАТИ НАГЛЯДУ ЗА УСТАНОВАМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.

Протягом звітнього періоду діяльність недержавних пенсійних фондів та суб'єктів інфраструктури, що їх обслуговує, перебувала під постійним контролем Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг та Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Внаслідок цього не допущено жодного факту розкрадання пенсійних коштів.

Більшість виявлених порушень пов'язана з відхиленням від встановлених вимог щодо несвоєчасного подання інформації до регуляторів та напрямків інвестування а також використання фінансових інструментів не того класу. Зокрема, після припинення котирування цінних паперів третього рівня лістингу виявлені непоодинокі факти несвоєчасного виведення зазначених цінних паперів з інвестиційних портфелів НПФ.

В окремих випадках мають місце факти порушення строків диверсифікації активів, що передбачені чинним законодавством.

Недоліки чинного законодавства сприяли тому, що в деяких фондах частка прибутку деякий час залишалась не розподіленою на індивідуальні пенсійні рахунки учасників НПФ.

До порушників чинного законодавства застосовувалися заходи впливу, що передбачені Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Інформація щодо перевірок адміністраторів НПФ*

Назва	За 2006 рік	За 2007 рік	Зміни за період, %
Загальна кількість перевірок, од.	30	41	136,6
За наслідками перевірок застосовано заходів впливу, всього од., у тому числі:	37	43	116,2
- розпорядження про усунення порушення	18	19	105,5
- анульовано ліцензій	1	-	-
- штрафних санкцій, тис. грн.	8,840	23,375	264,4

Інформація щодо перевірок НПФ.

Назва	За 2006 рік	За 2007 рік	Зміни за період, %
Загальна кількість перевірок, од.	12	42*	350
у тому числі безвиїзні перевірки	12	40	333
За наслідками перевірок застосовано заходів впливу, всього од., у тому числі:	7	38	542,8
- розпорядження про усунення порушення	7	36	514,3
- адміністративних штрафів, тис. грн.	-	2,550**	-

*пояснення:

у 2007 році започатковано практику складання протоколів про вчинення адміністративних правопорушень стосовно голів фондів з подальшим застосуванням до них адміністративних штрафів, що призвело до появи відповідного показника у 2007 році.

Коментарі щодо динаміки показників: у 2007 році, внаслідок збільшення кількості НПФ та суб'єктів, що їх обслуговують, збільшилася кількість проведених перевірок, що в свою чергу спричинило до збільшення показника застосованих заходів впливів. В той же час, в цілому, дисципліна учасників ринку фактично не погіршилася

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ РІВНЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО УЧАСТІ У НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДАХ

1. Однією з головних проблем залучення населення до участі в недержавному пенсійному забезпеченні є недостатня мотивація роботодавців та громадян, яких за віком доцільно залучити в систему недержавного пенсійного забезпечення.

Кількість учасників недержавних пенсійних фондів складає лише 1,4% від чисельності населення працездатного віку, а обсяги внесків не перевищують 0,03% ВВП країни. У той час, як у країнах Східної Європи цей показник на порядок, а то і два вище.

Проведене інститутом соціальної та політичної психології НАН України у 2007 році соціологічне дослідження показало, що 20% опитаних працездатних громадян вважають довготривале вкладання коштів занадто ризикованим, а 58% поки що не мають наміру робити внески за рахунок власного доходу до недержавних пенсійних фондів. При цьому тільки 16% із них не мають для цього фінансових можливостей. 14% опитуваних осіб працездатного віку вважають, що їм рано ще думати про пенсію.

Прийнята у 2007 році Програма інформування населення не забезпечена фінансовими ресурсами, що не дозволяє активно використовувати такі дієві засоби для роз'яснення, як телебачення та радіомовлення.

Неефективно працюють у цьому плані регіональні комісії з питань проведення пенсійної реформи, створені при місцевих державних адміністраціях.

2. Не менш важливою проблемою роботи недержавних пенсійних фондів є недостатність надійних фінансових інструментів інвестиційного плану, що обертаються на організованих фінансових ринках України.

Підвищення вимог до корпоративних цінних паперів, що мають право обертатися на організованому фондовому ринку, в декілька разів зменшила базу корпоративних цінних паперів, які мають право знаходитися в портфелях недержавних пенсійних фондів. Разом з тим більшість емітентів, які мають можливість забезпечити котирування власних цінних паперів на організованому ринку, не мають привабливих стимулів це робити. Держава як власник тривалий час лише декларує своє бажання забезпечити виведення на організовані ринки не менше 10% акцій привабливих підприємств, що приватизуються, або знаходяться в стані приватизації.

3. Незважаючи на неодноразові звернення Держфінпослуг та ДКЦПФР до Національного банку України щодо спрощення застосованого ним механізму придбання інституціональними інвесторами валюти для операцій з цінними паперами нерезидентів, на цей час це не зроблено, тому стають неможливими такі операції, про що зокрема і свідчить аналіз інвестиційних портфелів пенсійних фондів.

4. Політика держави в частині торгівлі державними цінними паперами та визначення дохідності за ними фактично позбавляють НПФ інтересу до їх придбання.

5. До цього часу не запроваджена торгівля іпотечними цінними паперами, які могли б стати ще одним цікавим видом фінансових інструментів для недержавних пенсійних фондів. Як наслідок, недержавні пенсійні фонди змушені в цих умовах з одного боку значну частку своїх активів тримати на депозитах, дохідність яких останнім часом нижче рівня інфляції, з іншого, щоб забезпечити компенсацію втрат від інфляційних процесів, збільшувати частку найбільш ризикованих фінансових інструментів – акцій вітчизняних емітентів.

6. За час існування Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» виявилось багато його недоліків. У той же час Верховна Рада зволікає з його вдосконаленням. Проект змін до цього Закону знаходиться на розгляді у Верховній Раді більше року.

Внаслідок недосконалого законодавства недержавні пенсійні фонди застосовують різні методики обліку своїх активів та результатів інвестування, що не дає можливості населенню і регуляторам належним чином оцінювати їхню роботу та порівнювати результати.

7. Підлягає покращенню система роботи зберігачів активів недержавних пенсійних фондів, що пов'язана з тим, що Національний банк України самоусунувся від контролю за їхньою діяльністю, а Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку має обмежені можливості для цього.

Як наслідок, до цього часу більшість порушень у процесі операцій з активами недержавних пенсійних фондів залишаються без реакції з боку зберігачів. Активи недержавних пенсійних фондів не розмежовані з іншими активами банків.

8. До цього часу не припиняється спроба ревізувати національну модель недержавного пенсійного забезпечення шляхом доступу до накопичення пенсійних коштів з боку страхових організацій, що, на думку міжнародних експертів, призведе до суттєвого зниження її надійності.

9. Єдиний підхід до отримання ліцензії на управління активами як пенсійних фондів, так і високо ризикованих венчурних фондів, які працюють за зовсім іншими принципами і правилами, не сприяє підвищенню якості цих послуг з боку КУА.

10. Не розв'язані до кінця проблеми оподаткування суб'єктів, що здійснюють обслуговування недержавних пенсійних фондів, які до цього часу працюють у різних податкових умовах. Зокрема, податок на додану вартість застосовується для адміністраторів НПФ, у той час, як від цього податку звільнені компанії з управління активами та зберігачі. Податковими органами

не забезпечується виконання вимог закону щодо включення пенсійних внесків до складу податкового кредиту з податку з доходів фізичних осіб та щорічний перерахунок цих сум.

11. Значним гальмом розвитку недержавного пенсійного забезпечення є затримка із запровадженням другого рівня обов'язкової накопичувальної системи, строки впровадження якої вже неодноразово переносяться.

12. Монополізація рейтингування фінансових інструментів та примусове його застосування для емітентів та фінансових інструментів не забезпечують належну роль рейтингування для підвищення якості фінансових інструментів, у які інвестуються активи пенсійних фондів.

13. До цього часу не вжито ефективних заходів щодо переведення учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення на міжнародні стандарти фінансової звітності.

14. Діяльність недержавних пенсійних фондів залишається достатньо закритою для громадськості.

ЗАХОДИ, ЯКІ РЕКОМЕНДУЄТЬСЯ ВЖИТИ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ДОСТУПУ ДО НЕЇ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Для подальшого розвитку та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно прискорити вирішення таких питань:

1. Розширення фінансового інструментарію, який забезпечує надійність та прийнятну дохідність для інвестиційної діяльності НПФ. Для цього необхідне:

- внесення змін до відповідних законодавчих, нормативно-правових актів Міністерства фінансів України, якими було б визначено умови випуску середньо- та довгострокових державних боргових цінних паперів із плаваючим доходом (купоном), що враховує рівень інфляції в періоді, за який виплачується дохід, в тому числі спеціально передбачених для інвестування пенсійних коштів інституційних інвесторів;

- удосконалення законодавства, що регулює створення та розвиток організаційно оформлених ринків товарних ресурсів (землі, житла, об'єктів комерційної інфраструктури тощо) як обов'язкової умови забезпечення ліквідності об'єктів іпотеки та застави, що в свою чергу сприятиме поширенню випусків іпотечних цінних паперів, випущених під заставу землі та інших об'єктів нерухомості (заставні, іпотечні облігації, житлові сертифікати);

- прийняття Закону України „Про акціонерні товариства”, яким повинна бути закріплена найкраща практика з корпоративного управління та міжнародні стандарти (принципи) корпоративних відносин, спрямовані на захист прав та законних інтересів інвесторів у корпоративні цінні папери, в першу чергу – портфельних, до яких належать і НПФ;

- вдосконалення нормативної бази НБУ щодо спрощення порядку проведення валютних операцій компаніями, які здійснюють управління активами інституційних інвесторів, у тому числі недержавними пенсійними фондами.

2. Запровадження системи обміну інформацією між органами, що здійснюють державний контроль і нагляд у системі недержавного пенсійного забезпечення, шляхом розробки та впровадження інтегрованої системи обміну інформацією, зокрема між НБУ, Держфінпослуг та ДКЦПФР.

3. Підвищення рівня роз’яснювальної роботи серед населення, роботодавців, профспілок, об’єднань громадян та юридичних осіб, у тому числі:

- розповсюдження серед населення інформації про переваги недержавного пенсійного забезпечення проти інших шляхів довготривалого накопичення та надійності отримання додаткових виплат при досягненні громадянами пенсійного віку внаслідок участі в НПФ;

- визначити джерела фінансування розміщення на каналах телебачення, радіомовлення інформації про систему недержавного пенсійного забезпечення.

- запровадження системи публічної оцінки фінансового стану недержавних пенсійних фондів шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів та введення в дію системи розкриття інформації про недержавні пенсійні фонди, зокрема, шляхом впровадження загальнодоступної бази даних про результати діяльності недержавних пенсійних фондів у мережі Internet, а також регулярне оприлюднення цих даних у засобах масової інформації;

- активізація роботи міністерств, відомств, Фонду державного майна, обласних та місцевих адміністрацій, обласних та місцевих органів місцевого самоврядування по залученню роботодавців до пенсійних накопичувальних програм та роз’яснення змісту пенсійної реформи серед населення, особливо серед підприємств державної та комунальної форм власності;

4. Прискорити прийняття Верховною Радою проекту Закону України про внесення актуальних змін до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Крім того, залишається невирішеною низка питань, що стримують розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, на які вже зверталася увага Уряду і Секретаріату Президента України. Зокрема, для підвищення ефективності функціонування системи НПЗ необхідно забезпечити виконання таких заходів:

- звільнити від оподаткування податком на додану вартість діяльність з адміністрування пенсійних фондів;
- забезпечити виконання податковими органами приписів закону щодо включення пенсійних внесків до складу податкового кредиту з податку з доходів фізичних осіб та обґрунтований щорічний перерахунок цих сум;
- встановити рівні умови оподаткування пенсійних виплат з пенсійного фонду (одноразової виплати та виплати на визначений строк);
- прискорити запровадження накопичувальної загальнообов'язкової та професійної пенсійної системи та вирішити питання щодо участі в цій системі установ недержавного пенсійного забезпечення;
- уточнити на підставі актуарних розрахунків та строків запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування потреб Пенсійного фонду України для компенсації втрат солідарної системи у зв'язку з перерахуванням частини страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду;
- визначити суми витрат державного бюджету на підвищення заробітної плати працівникам бюджетної сфери, пов'язане із запровадженням накопичувальної системи пенсійного страхування;
- забезпечити якісне, згідно зі світовими стандартами рейтингування фінансових інструментів та емітентів для інвестування активів недержавних пенсійних фондів;
- визначити чіткий перелік захворювань, які є підставою для отримання одноразової виплати з НПФ;
- запровадити на законодавчому рівні одноманітну систему обліку пенсійних накопичень із застосуванням уніфікованого обліку та розрахунку одиниці пенсійного внеску;
- прийняти на рівні Уряду та місцевих органів самоврядування рішення щодо обов'язкової участі в системі недержавного пенсійного забезпечення підприємств державної та комунальної форми власності та державних акціонерних компаній.

Опрацювати пропозиції експертів Світового Банку щодо:

- запровадження державної програми розвитку ринку капіталу;
- прискорення переходу учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення на міжнародні стандарти фінансової звітності;
- вдосконалення методики розрахунку вартості чистих активів НПФ;
- введення обмежень на інвестування активів НПФ у фінансові інструменти засновників НПФ та афілійованих з ними осіб;

- конкретизації поняття «інших» активів, у які мають можливість інвестувати свої активи НПФ, встановивши, що це можуть бути лише такі активи, по яких можливо чітко визначити їх вартість;

- прискорення роботи по приведенню експерименту з пенсійного забезпечення, що здійснюється банком «Аркада» разом із Київміськбудом, у відповідність до Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення»;

- посилення відповідальності банків-зберігачів за дотримання чинного законодавства при оцінці та операціях із фінансовими інструментами, в які інвестуються активи НПФ. Забезпечити розмежування активів НПФ від інших активів банків в процесі зберігання;

- посилення інституціональної спроможності державних регуляторів при здійсненні нагляду за системою недержавного пенсійного забезпечення.

Зі свого боку Держфінпослуг вживає заходів щодо реалізації вищенаведених пропозицій. Разом з тим, вважаємо за доцільне дати доручення Уряду, міністерствам і відомствам щодо опрацювання реалізації вищенаведених пропозицій.

Додаток: статистичні таблиці щодо розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за формою, визначеною міністерствами та відомствами у відповідності до доручення Кабінету Міністрів України на сторінках.

Голова Держфінпослуг

В.Б. Альошин